

درس آشنایی با رجال و درایه استاد سید مجتبی نورمفیدی

تاریخ: ۲۲ دی ۱۳۹۲

موضوع کلی: بررسی وثاقت بعضی روایات مورد اختلاف

مصادف با: ۱۰ ربیع الاول ۱۴۳۵

موضوع جزئی: ۱- محمد بن سنان

جلسه: ۱۲

سال: چهارم

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

بحث در مورد محمد بن سنان بود، عرض کردیم او از جمله کسانی است که اقوال مختلفی در مورد او ذکر شده است، بعضی او را مدح، بعضی او را قدح و بعضی هم در مورد او توقف کرده اند، در جلسه گذشته پیرامون قول به ضعف محمد بن سنان مطالبی را عرض کردیم، گفتیم برای اثبات این مدعا عمدتاً به کلمات بعضی از اعلام علم رجال استناد شده، ما کلمات نجاشی، کشی و شیخ مفید را در این رابطه عرض کردیم، کلمات دیگری هم در مورد محمد بن سنان وارد شده که امروزه به آن اشاره می‌کنیم.

ادامه نظرات اعلام رجال درباره محمد بن سنان:

کلام شیخ طوسی:

ایشان در چند موضع در رابطه با محمد بن سنان اظهار نظر کرده است؛ مثلاً در کتاب فهرست می‌فرماید: «محمد بن سنان له کتب و قد طعن علیه و ضَعْفٌ و کُتِبَ مثل کتب حسین بن سعید علی عددها و له کتابُ النوادر»^۱، البته در این عبارت خود شیخ طوسی مستقیماً محمد بن سنان را تضعیف نکرده بلکه این تضعیف را به دیگران نسبت داده و فرموده: «قد طعن علیه و ضَعْفٌ». اما در کتاب رجال، محمد بن سنان را از جمله اصحاب امام کاظم (ع) و امام رضا (ع) بر شمرده و در ذیل اصحاب امام رضا (ع) او را تضعیف کرده و فرموده: «محمد بن سنان ضعیف»^۲، شیخ طوسی در این عبارت تضعیف را به غیر نسبت نداده بلکه خودش مستقیماً محمد بن سنان را تضعیف کرده است.

در دو مورد در کتاب تهذیب و استبصار در مسئله مهر از باب نکاح روایتی را نقل کرده که در سند آن روایت محمد بن سنان قرار گرفته و مرحوم شیخ طوسی فرموده: «فی طریق هذه الروایة محمد بن سنان... و محمد بن سنان مطعونٌ علیه ضعیفٌ جداً و ما یستبدُّ بروایتہ و لایشارکہ فیہ غیره لایعمل علیه»^۳.

اینها کلمات شیخ طوسی درباره محمد بن سنان بود که در یک مورد تضعیف و طعن را به دیگران نسبت داده و در دو مورد دیگر مستقیماً خودش محمد بن سنان را تضعیف کرده است.

کلام ابن غضائری:

ایشان در تضعیف ابن سنان گفته: «ضعیفٌ غالٍ یضع لایلتفت الیه»^۴؛ او را به ضعف و غلو متهم کرده لذا نتیجه گرفته به روایات او توجهی نمی‌شود.

۱. الفهرست، ص ۱۶۹.
 ۲. رجال شیخ، ص ۳۸۶.
 ۳. استبصار، ج ۳، ص ۲۲۴، حدیث ۸۱۰.
 ۴. مجمع الرجال، ج ۵، ص ۲۲۹.

در جای دیگری در بیان ترجمه زیاد بن منذر می‌گوید: «و اصحابنا یکرهون ما رواه محمد بن سنان عنه»^۱؛ اصحاب ما نسبت به آنچه محمد بن سنان از زیاد بن منذر نقل کرده میل و رغبتی ندارند و از آن کراهت دارند و دوری می‌کنند. البته این عبارت ظهور در تضعیف محمد بن سنان ندارد و شاید حیثیت نقل از زیاد بن منذر هم در کراهت اصحاب مدخلیت داشته باشد. همچنین در جای دیگری در مورد ذریح عبارتی دارد که به ضعف محمد بن سنان تصریح کرده و می‌فرماید: «و روی محمد بن سنان عن عبدالله بن جبلة الکنانی عن ذریح و ضعف هذا الطريق بمحمد بن سنان»^۲؛ این طریق به خاطر وجود محمد بن سنان ضعیف است.

آنچه ذکر شد مجموعه مطالبی بود که بزرگان علم رجال در مورد محمد بن سنان ذکر کرده‌اند و عمده‌ترین دلیل بر ضعف محمد بن سنان هم همین مطلب یعنی کلمات بزرگان علم رجال در مورد این شخص است.

ادله مدح:

دلیل اول: مدح بعضی از اعلام رجال

کلام شیخ مفید:

ایشان در کتاب ارشاد تصریح می‌کند بر اینکه امام رضا (ع) نسبت به محمد بن سنان و پدرش تعریف و تمجید داشته، عبارت شیخ مفید این است: «أنه من خاصته و ثقاته و اهل الورع و العم و الفقه من شيعته»^۳؛ محمد بن سنان از اهل ورع و علم و از ثقات است.

کلام شیخ طوسی:

ایشان در کتاب الغيبة محمد بن سنان را از وکلاء ممدوحین قرار داده است^۴، سپس یک روایتی را از ابی جعفر الثانی (ع) در مورد او ذکر کرده است.

این که شیخ طوسی محمد بن سنان را از وکلاء ممدوحین قرار داده به صراحت بر وثاقت او دلالت نمی‌کند اما گویا نفس وکالت از امام (ع) دلیل بر وثاقت او تلقی شده است.

دلیل دوم: روایت اجلاء از محمد بن سنان

ما قبلاً در بحث توثیقات عامه بحثی داشتیم تحت این عنوان که آیا روایات اجلاء مثل ایوب بن نوح، فضل بن شاذان، یونس بن عبدالرحمن، حسین بن سعید و امثال اینها از شخصی دال بر وثاقت آن شخص است یا نه؟ عرض کردیم که نفس نقل بزرگان از شخصی بر وثاقت او دلالت می‌کند.

دلیل سوم:

محمد بن سنان در اسناد تفسیر علی بن ابراهیم قمی وارد شده است و خود وقوع در این اسناد بر مدح او دلالت دارد.

۱. همان، ج ۲، ص ۷۴.

۲. همان، ج ۳، ص ۳.

۳. الارشاد، ص ۳۰۴.

۴. کتاب الغيبة، ص ۲۱۱.

دلیل چهارم:

روایاتی که در مورد محمد بن سنان وارد شده است.

روایت اول: ما رواه الكشي بسند صحيح عن ابيطالب عبدالله بن الصلت القمي قال: دخلتُ علي ابي جعفر الثاني (ع) في آخر عمره فسمته يقول: جزى الله صفوان بن يحيى و محمد بن سنان و زكريا بن آدم عني خيراً فقد وفوا لي و لم يذكر سعد بن سعد قال: خرجتُ و لقيتُ موقفاً فقلتُ له إن مولاي ذكر صفوان و محمد بن سنان و زكريا بن آدم و جزاهم خيراً و لم يذكر سعد بن سعد قال: فعدتُ اليه فقال: جزى الله صفوان بن يحيى و محمد بن سنان و زكريا بن آدم و سعد بن سعد فقد وفوا لي^۱؛ كشي از ابن صلت قمي نقل می‌کند که گفت: من در آخر عمر امام جواد (ع) بر ایشان وارد شدم، شنیدم که حضرت (ع) فرمود: خداوند متعال صفوان بن يحيى، محمد بن سنان و زكريا بن آدم را از طرف من جزای خیر دهد که اینها به من وفا کردند.

روایت دوم: نظیر روایت فوق در جای دیگری از رجال كشي وارد شده که بعید به نظر می‌رسد روایت مستقلى باشد بلکه همان روایت قبلى است، آن روایت این است:

عن علي بن حسين بن داوود قمي قال: سمعتُ ابا جعفر الثاني يذكر صفوان بن يحيى و محمد بن سنان بخير و قال: رضی الله عنهما برضائي عنهما لا خالفاني قطُّ هذا بعد ما جاء عنه فيهما ما قد سمعته من اصحابنا^۲.؛ ابن داوود قمي می‌گوید: من از امام جواد (ع) شنیدم که از صفوان بن يحيى و محمد بن سنان به نیکی یاد کرد و فرمود: خداوند متعال از آنها راضی باشد آن گونه که من از آنها راضی هستم، اینها هیچ‌گاه با من مخالفت نکردند و این بیان امام (ع) بعد از آن بود که من مطالبی را از اصحاب در مورد این اشخاص شنیده بودم.

روایت سوم: راوی می‌گوید من نوشته‌ای را به خط ابي عبدالله شاذانی دیدم که می‌گوید: سمعتُ العاصمي يقول: انَّ عبدالله بن محمد بن عيسى الاشعري الملقب ببنان قال: كنتُ مع صفوان بن يحيى بالكوفة في منزل اذ دخل علينا محمد بن سنان فقال صفوان: هذا ابن سنان لقد همَّ أن يطير غير مرة فقصصناه حتى ثبت معنا^۳؛ عبدالله بن عيسى الاشعري می‌گوید: من با صفوان بين يحيى در کوفه در یک منزلی بودیم که محمد بن سنان بر ما وارد شد، صفوان گفت: این ابن سنان است که چند بار تصمیم گرفته پرواز کند - کنایه از اینکه از ما دور شود و فاصله بگیرد - ولی ما با او صحبت کردیم تا اینکه با ما ماند.

كشي روایات دیگری را هم در مورد محمد بن سنان نقل کرده که به جهت طولانی شدن بحث از ذکر آنها خود داری می‌کنیم و خودِ دوستان می‌توانند به آنها مراجعه کنند.^۴

روایت چهارم: مرحوم شيخ طوسی هم روایتی را نقل کرده که مضمون آن مضمون همان روایت اول و دومی است که كشي نقل کرده است. قال: فإنه روى عن علي بن الحسين بن داوود قال: سمعتُ ابا جعفر الثاني (ع) يذكر محمد بن سنان بخير و يقول:

۱. رجال كشي، ج ۲، ص ۷۹۲.

۲. همان، ص ۷۹۳.

۳. همان.

۴. همان، ص ۷۹۲-۷۹۶.

رضی الله عنه برضائی عنه فما خالفنی و ما خالف أبی قطُّ؛ علی بن حسین بن داوود قمی می گوید: از امام جواد (ع) شنیدم که از محمد بن سنان به نیکی یاد کردند و فرمودند: خداوند متعال از او راضی باشد چون من از او راضی هستم، او هیچ گاه با من و پدرم مخالفت نکرد.

«والحمد لله رب العالمین».